

УДК 94(477)«1918»:364-482 Короленко

**ВОЛОДИМИР КОРОЛЕНКО І ОПІКА ДІТЕЙ
В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО 1918 р.**

Жванко Любов,

доктор історичних наук,
професор кафедри історії і культурології
Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова

Анотація: У статті, підготовленій на підставі невідомих до цього часу архівних документів, висвітлено подвижницьку діяльність відомого українського та російського письменника, публіциста, громадського діяча і гуманіста Володимира Галактионовича Короленка у справі соціальної допомоги голодуючим дітям більшовицької Росії. Доведено, що саме на кошти Української Держави гетьмана Павла Скоропадського було створено мережу закладів опіки, залучено до її розбудови місцевих самоврядувань та громадськості, що дало змогу врятувати не одного малюка.

Ключові слова: Українська Держава, В.Г. Короленко, соціальна опіка, діти сироти, ліга захисту дітей.

Аннотация: В статье, подготовленной на основании неизвестных ранее архивных документов, освещена подвижническая деятельность известного украинского и русского писателя, публициста, общественного деятеля и гуманиста Владимира Галактионовича Короленко в деле социальной помощи голодающим детям большевистской России. Доказано, что именно на средства Украинской Державы гетмана Павла Скоропадского за широкого участия местных самоуправлений и общественности была создана сеть учреждений опеки, что позволило спасти не одного малыша.

Ключевые слова: Украинская Держава, В.Г. Короленко, социальная опека, дети сироты, лига защиты детей.

Annotation: In the paper, which is based on the unknown archival documents, there is highlighted the selfless work of the famous Ukrainian and Russian writer, publicist, public figure and humanist Vladimir Galaktionovich Korolenko in the cause of social assistance to the starving children of Bolshevik Russia. It is proved that the funds of Ukrainian Hetman Pavlo States Skoropadskiy had established a network of care facilities involved in its development of local governments and the public, which has helped save many children.

Key words: Ukrainian State, Vladimir Galaktionovich Korolenko, social care, orphans, Children defense League.

Українська Держава Павла Скоропадського (29 квітня – 14 грудня 1918) – одна із найбільш неоднозначних і трагічних сторінок новітнього українського державотворення революційної доби (1917 – 1921). За сім з половиною місяців свого існування на долю Української Держави та її фундатора випали надзвичайно складні випробування. Нерозуміння, а то й відкрита ворожість сучасників, зрада державницьких позицій з боку, задавалося б, союзників, фальсифікації в оцінках, а то й просто забуття нащадків. І це в той час, коли саме українська влада змогла добитися внутрішньої стабільності, збити хвилю погромів і бандитизму, стабілізувати фінанси, нормалізувати торгівлю створити певні передумови для економічного поживлення було зроблено дуже багато для української культури, освіти і науки, аж до заснування Української Академії Наук.

До того ж саме за гетьманування Павла Скоропадського (1872 – 1945) охорона здоров'я та опікування соціально незахищених категорій населення, незважаючи на складну внутрішньополітичну ситуацію, присутність окупаційних військ, розруху, спричинену Першою світовою війною та військовими діями кінця 1917 – початку 1918 рр. проти більшовиків, були визнані одними із пріоритетних напрямків внутрішньої політики його урядових структур. Як підтвердження цього вперше в історії України і на теренах колишньої Російської імперії загалом був створений вищий державний орган – Міністерство народного здоров'я та державного опікування (далі. – МНЗ та ДО) [1, с. 23]. Саме ця урядова структура взяла на себе розробку державних програм у галузі охорони

здоров'я та соціального захисту з подальшим підведенням під них законодавчої бази, керівництво діяльністю закладами охорони здоров'я та опіки, подолання у цій сфері наслідків Першої світової війни та революційних потрясінь. Керував його роботою Всеволод Любінський (1840 – 1920) [2].

Опікування соціально незахищених груп дітей та дорослих в Українській Державі було організовано за співпраці структурних підрозділів – Департаменту державного опікування (директор – Юрій Вітте) та відділу опіки дітей (начальник – Володимир Герасимович), місцевих самоврядувань та громадських спілок [3]. Навіть у тогочасних несприятливих умовах їм почасті вдалося загальмувати процес закриття притулків, МНЗ та ДО визначило вирішення його проблем одним із пріоритетних напрямків своєї діяльності. Відповідні завдання поклалися на Департамент державного опікування Міністерства. Зокрема його відділ опікування дітей за підтримки широкої ініціативи органів місцевого самоврядування та приватних благодійників мав забезпечити «всестороннє регулювання освіти і життя дитини, залишеної без повного опікування» [4]. Тому створений відділ опіки дітей уже в травні 1918 р. розробив досить ґрунтовну програму заходів, покликаних забезпечити охорону дитинства і материнства.

Крім того, державні органи, громадські організації та відомі громадські діячі, незважаючи на різні політичні орієнтації з більшовицькою Росією, прагнули допомогти голодуючим дітям Петрограда та Москви. Транспортування частини дітей до України було також зумовлене відносною стабільною економічною та політичною ситуацією останньої, зважаючи на останній рік все ще Першої світової війни Сучасник тих подій писав: «Порівняне

благополуччя Києва у гетьманський час різко контрастувало зі злиденністю Москви та Петера». Тому за доби Гетьманату українська столиця перетворилася на таку собі Мекку для різних груп російського суспільства, які втікали від переслідувань та репресій більшовицького режиму. Своїми оповідями про побачене вони нагнітали ситуацію, а тому кияни з острахом дивилися на північ, «...де на обрії з'явився кривавий червоний привид більшовизму» [5, с. 56-57].

Особливо активно працював на цій ниві Володимир Короленко (1853, Житомир – 1921, Полтава) – відомий російський та український письменник, журналіст, публіцист і громадський діяч, який на той час мешкав у Полтаві. До слова сказати, що сучасники назвали В. Короленка «совістю Росії». Як відомо, В. Короленко негативно сприйняв жовтневий переворот 1917 р. Він відкрито засуджував засоби, що їх використовували більшовики для побудови соціалізму. У листах до нової влади письменник виражав гнівний протест проти «найбільшого озвіріння» нової доби й розстрілів; бажання великого правдошукача запобігти можливим помилкам. В. Короленко висловлювався проти будь-якого терору: як білого, так і червоного: «Ні, не вихвалити треба терор, а застерігати від нього, звідки б він не виходив. І благо тій стороні, яка першою зуміє відокремитись від кривавого туману й першою згадає, що мужність у відкритім бою може йти поряд із людяністю й великодушністю до до переможеного... Історія нас розсудить...».

Письменник, як великий гуманіст свого часу, глибоко пронісся долями маленьких росіян. У своїх статтях «На допомогу русским детям!», «Допомога дітям» він закликав співвітчизників допомогти голодуючим дітям сусідньої держави. Його статтю «На допомогу русским детям!» було опубліковано в газеті «Киевская мысль», а потім поширено ще у п'яти виданнях. Серед них – преса Полтави й Одеси (Розлогі читати й подано саме з цієї статті). Матеріал знайшов живий відгук у містах України і сприяв розгортанню широкої діяльності з порятунку дітей. В. Короленко закликав: «Нехай ця допомога російським дітям стане відгуком України братам по крові, з якими вона ділила горе і радість, волю і неволю, скруті і надії протягом трьох сторіч. Невже хто-небудь на Україні заперечить на це:

«Геть. Це вражі діти ...» Або: «У нас є і свої голодуючі діти». Ніколи одну добру справу не заважає суспільству одночасно робити і інше, а часто це підсилює його.

Минуть ж, нарешті, коли-небудь ці тяжкі дні. Пройде і війна, і міжусобиця, і взаємна ворожнеча братів. Історія скаже своє слово про спірні питання, їх розділяти. Але що б вона не сказала про предмет спору – одне можна передбачити безпомилково: якщо Україна дасть притулок і допоможе вмираючим від голоду дітям північної столиці, то цей факт, сам по собі такий простий і ясний, засвітиться над жахами і темрявою нашого похмурого часу... І його справжнє значення ні для кого не буде спірним.

Отже, – привіт в Україні Лізі порятунку дітей!»

На початку вересня 1918 р. до Української Держави прибув із Петрограда Емануїл Копп,

представник Всеросійського союзу міст. Його місія полягала в донесенні до українського загалу інформації про трагічну ситуацію, у якій опинилися діти у двох російських столицях. «Що робиться в російських столицях – всім відомо. Життя Петрограда та Москви завмирає. На вулицях, вже поростають травою, можна бачити по кілька днів неприбрані трупи коней. Трупи людей, вмираючих з голоду, прибираються швидше. Не треба багато уяви, щоб уявити собі, що за цих умов відбувається з дітьми ... «У дітях наше майбутнє» – повсюдно звучить це розхожа фраза. Діти в Петрограді вмирають сотнями – це жахлива істина...».

Отже, конкретною метою Е. Коппа стала організація спеціальних спілок під назвою «Ліга порятунку дітей», які б координували процес влаштування в українських губерніях мережі закладів, здатних прийняти голодуючих дітей з Росії. Він побував в Одесі, Харкові, Катеринославі, де виступав перед громадськістю. 9 вересня 1918 р. Е. Копп зустрівся з представниками громадських організацій Миколаєва, які погодилися прийняти дітей у притулки Херсонщини. 29 вересня 1918 р. «Ліга порятунку дітей» була утворена у Катеринославі й розпочала збір коштів для допомоги дітям [6]. «Ліги порятунку» були утворені в Києві, Одесі, Харкові, Херсоні. 4 жовтня 1918 р. при Українському товаристві Червоного Хреста (голова Андрій Півницький) був започаткований комітет, який повинен був сприяти вивозу дітей з Петрограда та Москви до України [7].

Про співпрацю Е. Коппа з українським загалом В. Короленко відзначив так: «Е. Копп був уже в кількох українських містах, говорив про вмираючих дітях Петрограда – в Києві, Одесі, Херсоні, Катеринославі, Харкові, Олександрівську, намагаючись закликати на допомогу, викликати співчуття, організувати комітети. Усюди він зустрічав людей, які співчують його закликом і готових допомогти. Преса оголошує відкриття Ліги порятунку дітей... Звичайно, однієї благодійності мало: її зусилля не в змозі припинити в корені цей жах болісного масового дитячого вмирання. Але все-таки сотні, може бути, тисячі життів будуть врятовані. Будемо ж пам'ятати це і допоможемо добрій справі».

Особливо тісна співпраця склалася у Е. Коппа з членами Харківської губернської земської управи. Так, 4 жовтня 1918 р. на адресу О. Фронкевича, голови Комітету громадської опіки Харківської губернської земської управи, надійшла заява від Е. Коппа, в якій висловлювалося прохання утворити за сприяння губернського земства ряд закладів для тимчасового проживання петроградських дітей. Присвячена цьому питанню нарада Комітету прийняла ухвалу клопотатися перед урядом про можливість евакуації дітей до Харківської губернії [8]. 17 листопада 1918 р. при губернській земській управі відбулася ще одна нарада з питання організації допомоги дітям Москви і Петрограда. Згідно із рішенням наради у Харкові завдяки зусиллям губернської управи було організовано кілька притулків для дітей з Росії [9].

Протягом вересня – жовтня 1918 р. такі притулки були утворені в Одесі, Києві, Херсоні. Ліга порятунку

дітей була утворена в Полтаві в кінці жовтня 1918 р. групою ентузіастів за активної участі В. Короленка, який був обраний її почесним головою. Згідно зі статутом до завдань Ліги належав: *«а) порятунок дітей від голоду; б) сприяння їх фізичному, розумовому і моральному вихованню; в) турбота про кинутих і безпритульних дітей; г) розробка питань правового та соціального становища дітей»*. Виступаючи на загальних зборах Ліги, Короленка визначив основний принцип, який мав уособлювати її вигляд: *«Діяльність Ліги – поза політикою, поза класів, поза станів ... Ні для нас класових дітей, є тільки страждають діти»*. *Діти, невинні в «помилках і злочинах», скоєних старшими поколіннями, але приймають на свої тендітні плечі «найважчі страждання»*. Оцінюючи значення розширюється діяльності Ліги, письменник зазначив, що *«під гаслами ворожечі, класової, станової, політичної та національної, знайшлася загальнолюдська нитка, яка пов'язала людей різних таборів, різних класів і національностей на загальному почутті жалю й любові до дітей. Ця нитка людяності і співчуття не повинна перерватися. Я вірю, що їй судилося тільки міцніти»*.

На початку грудня того ж року в Полтаві на потреби місцевої «Ліги порятунку дітей» від службовців другої міської гімназії було переведено 116 крб. 75 коп. Усього жителями Полтави було зібрано 1925 крб. 59 коп. на допомогу голодуючим дітям Росії.

Загалом, підтримка дітей Петрограда та Москви, а також організація закладів для їх проживання стали частиною діяльності самоврядувань, громадських

спілок, суспільних діячів Української Держави буремного 1918 р. Сотні маленьких росіян було врятовано від голодної смерті в українських містах і селах. У цьому аспекті варто згадати про подвижницьку діяльність Володимира Короленка. Пам'ять про нього шанується в Україні та Росії. Ім'я Володимира Галактіоновича Короленка надано Полтавському національному педагогічному університету, Харківській державній науковій бібліотеці, Чернігівській обласній бібліотеці, школам у Полтаві, Житомирі, Нижньому Новгороді. А його благодійницька, можна сказати, місіонерська діяльність варта наслідування у сучасному жорстокому, сповненому горя і сліз світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жванко Л. М. Соціальні виміри Української Держави (квітень – грудень 1918 р.): монографія / Л. М. Жванко. – Х. : Прапор, 2007.
2. Державний вісник. – 1918. – 26 травня.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі. – ЦДАВО України), ф. 1035, оп.1, спр.87, арк. 1.
4. Там само, спр. 5, арк. 3.
5. Гуммерус Г. Україна в переломні часи. Шість місяців на чолі посольства у Києві / Г. Гуммерус; [пер. з фін., коментарі та передмова Й. Ремі, В. Пилипенка]. – К. : Видав.-поліграфіч. центр «Київський університет», 2004.
6. Придніпровський край. – 1918. – 26 вересня.
7. ЦДАВО України, ф. 1035, оп. 1, спр. 82, арк. 44.
8. Держархів Харківської області, ф. 304, оп. 1, спр. 3453, арк. 228.
9. Там само, арк. 182.